

ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԵԻՄ

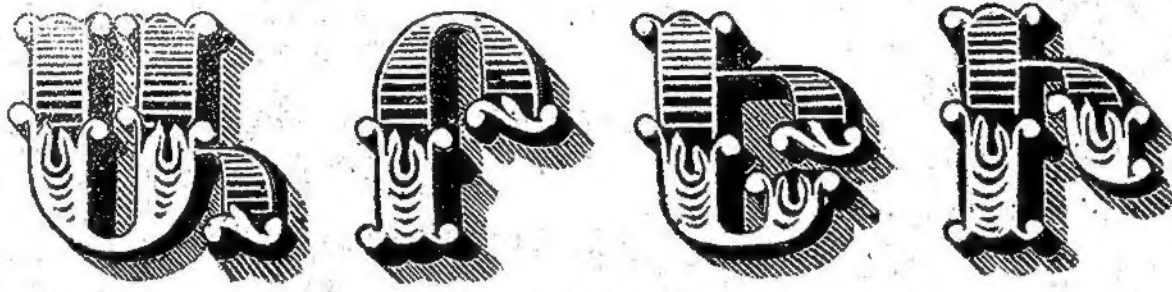
ՔԱՆՈՆԵՐԻՆ

Տարեկան Վեցամսեայ

ԵՅԻԳՏՈՍ . . . 2. 0. 80 40
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ԶԲ. 20 10

ԵՄԵԼԻՆԻՍԵՐԻՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՏԵՐԵՆԻՍԻՆԻՍԵՐԻՆ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ԼԵԻՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱՅԳԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԴԱՐԱՐԸ ԵՐԵԲ ԱՆԳԱՍ

ԽՐԱՐԱԿՈՒԻՆ ՍԻ ՏՆՕՐԵՆԻՍԻՆԻՍԵՐԻՆ

Տարա Ապրիլ Տարա, Թիւ 16

ԱՂԵՐԱՆԵՐԻՆ

ՀԱՅԵՐ

Journal AREV

B. P. N 297

Alexandrie, EGYPT

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԶԵՆՈՒԿԱՐԵՆԵՐԻՆ ԶԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՈՒՄԻՆ

ՏՆՕՐԵՆ-ԽՐԱՐԱԿՈՒՄԻՆ ՎԱՀԱՆ ԹԵՐԵԱՆ

ԱԻԵԼԻ ՊԱՐԶ

Համագործակցութեան շուրջ նախորդ յօդուածս ոմանց կողմէ անսակամ նկատուած է. և ինչպէս իմ նոյնպէս Արեւի միւս աշխատակիցներուն կարգ մը հաւատարմութեամբ թիւրքմանութեան, իմէ ոչ ինչ-դաթիւրութիւն, տեղի տուած են:

Կը կարծէի թէ ամենքս ալ պարզ և հասկնալի հայերէն կը գրենք. բայց քանի որ խմբագիրներ կան որ մեղի չեն հասկնար, կ'առիպուիմ այս անգամ աւելի պարզ և յստակ արտայայտել տեսութիւններս, որպէսզի գոնէ ուղղափառ և անկաշկանդ ընթերցողները հասկնան ու գտնեն զանոնք:

Երբ մենք, ներկայ պատմական րոպէին, իսպիւռ աշխարհի դրոշմաւ հայութեան ընդհանրապէս ցոյց տուած քաղաքական հասունութեանը վրայ կը խօսենք, ուրիշներ մեզի կը հերքեն, կարծես ըսել ուզելով որ քաղաքական հասունութիւնը բարեմասնութիւն մըն է որով թիւրք միայն օժտուած են... Երբ համագործակցութեան կ'ըսենք, մեզի կը պատահանուի թէ այդ ասորանք միայն Կովկասի մէջ կը բուսնին երբ «Կովկասէ դուրս» գործունէութեան մը խօսք կ'ըլլայ, որ բնականաբար Կովկասի մէջ կատարուած ձեռնարկներուն մերժումը չէ, մեզի կը պատահանուի անմիջապէս թէ ազգային գործունէութեան միակ բնորոշ Կովկասն է և անկէ դուրս գործունէութիւն չիկայ ու չի կրնար ըլլալ. Եւ յետոյ ամբողջ ներքուստ մը Կովկասի մեր Հայ հայրենակիցներուն, որոնց հանգէպ կարծես ուրիշներ յարգանքի պակասութիւն մը գործած ըլլալին:

Ազգային պատկանութեան հիմնադրամի հանգանակութեան շուրջ ալ, որուն ձեռնարկած էր ազգին ամենէն հեղինակաւոր մէկ անձնաւորութիւնը ու զայն դրած էր Ա. մենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին հովանաւորութեան տակ, միթէ նոյն կերպով չի յայտարարուեցաւ թէ Կովկասի կամաւորներուն ինչպատակութեամբ հանգանակութեան արդեւ ըլլալու համար է այդ ձեռնարկը. «զի այդ կամաւորական շարժումէն դուրս ուրիշ ազգային անհրաժեշտ գործ չկայ» մանք կ'առնենք, բայց իրենց աչքին այնպէս կ'երեւայ որ ուրիշներ չեն ուրախանար, «անպատեհ դիպում մը» կը համարին զայն. միայն իրենք են որ կ'օրախանան և արդէն միայն իրենք իրաւունք ունին որոշանալու... Եւ յետոյ կուսակցական գործիչ մը — Վառլեան — Վանայ մէջ կը

նահատակուի. և թէպէտ տարակոյս չկայ որ ամէն հայ այդ կորուստին համար ցաւ դժգոհ է, նոյն իսկ անոնք որ համամիտ եղած չըլլալին անոր անցեալ գործունէութեան, անմիջապէս առիթը ձեռք կ'առնուի, յիշեալ գործիչը գովելու ձեռքն տակ ուրիշները անխնայ ձողկելու, գետնէ գետին դարձնելու:

Օրինակները դեռ կրնան երկարաձգուիլ. Արդեօք չափազանց թափանցիկ չէ թէ վերոյիշեալ Կովկաս, Կովկասահայ, կամաւոր, Վան, համագանակութիւն, Վառլեան ևն. բառերուն տակէն կ'ուզուի ընթերցողները այն տղաւորութեան տակ ձգել թէ այս բոլորը կը վերաբերին «ազգին գերբնախոր մասին» կամ այն կուսակցութեան որմէ դուրս չկայ փեղաթիւն...

Ահա թէ ո՞ր կը տարբերին մեր ըմբռնումները, մեր մտայնութիւնը և մեր պաշտպանած հայեցակէտները: Մենք երբ կ'ըսենք թէ ազգը այսօր քաղաքականապէս հասունացած է, թէ անոր մէջ հրաշափոխութիւն մը տեղի ունեցած է, ըսել չենք ուզեր ըսալ թէ ամէն մարդ հաւասարապէս իր պարտականութիւնը կը կատարէ և թէ պակասներ չկան որոնք պիտի արժէք մատնանի ընել: Բայց մենք լաւագոյն համար պէտք չենք տեսներ լաւ արհամարհելու. մենք բացառապէս չենք. մենք անպայման կը համակրենք Կովկասահայուն ալ, կամաւորին ալ, անոնց համար մեր յարգանքը, հիացումը և երախտագիտութիւնը պակաս չեն ըսալ. անոնցմէ որոնք անոնց պաշտպանութիւնը կը ստանանք քաջաբար՝ հակառակորդներու կամ յարձակողներու խուճիկ մը դէմ որ սակայն գոյութիւն չունի աշխարհի վրայ: Զաղացքին դէմ ծանօթ կռիւն է ասիկա:

Մեր աչքին նոյնպէս գովելի և վստահելի են, և ազգ. երախտագիտութեան արժանի, Կովկասահայուն ու կամաւորին հետ Վանեցիին ալ որ հերոսաբար կ'ապստամբի, Մշեցիին ու Սասունցիին ալ, որոնք իրենց կարգին միայն կ'ապստան Վանայ օրինակին հետեւելու: Մենք կը համակրենք Հայաստանի ամենէն խուլ անկիւնի անգէն և անօգնական Հայուն ալ որ կը տառապի, կը հաւատարմի, կը մարտիրոսանայ, Պոլսի:

Ման. - Ռամկավար ու Հնչակեան կուսակցութեանց համար: Բարեկամ և հակառակորդ գիտն մասնաւորապէս թէ Աւարիսեաններու և Սեպուհեաններու ընկեր ու աշակերտ՝ Նախկին Արմենական և այժմ Սահմ.-Ռամկավար հազարներ կան Վանի և ջրջակայքներուն մէջ որոնք ծոցերնին ծալած զմացն անընդունապէս անպատկանութեան ու զինադուրս գործին մէջ, որոնցմէ քանիներ մեռան ալ հարկաւ, բայց որոնց հանգէպ մեր յարգանքն ու արդարապէս իրաւունքս չենք ըլլալ որ միմիայն չենք անտեսել զիրենք որոնք ինքնապէս կ'ապստանան:

ցիին ալ որ առանց դատարարային կամ կուսակցական խտրութեան՝ այսօր բանտի, աքսորի կը դատապարտուի հայութեան սիրոյն համար, Զէյթունցիին ալ որ այս քանիներու անգամն է՝ իր գիւցաղական գլուխը վեր կը բարձրացնէ աղատութեան իր անչլ տենչով, առհասարակ Կիլիկիցիին ալ որ իր ետին Կովկաս մը չունի գոթաղաբար, Արտասահմանի հայուն ալ որ իր եղբայրական օժանդակութիւնը չի խնայեր հայ կամաւորին, հայ փախըստականին և ազգային պաշտպանութեան ամէն պէտքերուն, խըղձափառ հրապարակագրին ալ որ հանրային կարծիքը կը պատրաստէ, կ'առաջնորդէ, կը ներդաշնակէ կ'օգտուի, գիւտագէտին ալ որ հայկական դատը կը պաշտպանէ եւրոպական դատիցներու ծոց, Գալիկցիականին և անոր առնթեր Հնչակեանին, Վերակազմեալին, Ռամկավարին, անկուսակցականին կամ չէզոքին ալ, վերջապէս ամէն մէկ հայուն ալ այս բաղդարով ժամունի իր ձեռքէն եկած ձեռով ու չափով կը ջանայ օգտակար հանգիստանալ ազգային դատին:

Արդարեւ, հրապարակագրի պաշտօնին մէկ էական մասն ալ քննադատութիւնն է, երբ իրօք քննադատելի կէտեր կան: Բայց մենք պէտք չենք տեսներ մեր խօսքերուն մէջ թոյն խառնել կամ մեր գրիչը մեղանի տեղ մաղձի մէջ թափել: Կատարելու, փրփրելու, լուսանքներ արձակելու հարկ չենք զգար. կրնանք մեր գիտողութիւնները եղբայրաբար արտայայտել, յորդորել, խրատել, համոզել, խնդրաւորել, մշտական կերպով և միշտ աւելի և աւելի պարտականութեան հրաւիրել, աշխատութեան կոչում ընել: Իսկ երբ բացարձակ և անուղղայ չկամութիւններու և չարամտութիւններու հանգիստին, մեղի կը մնայ միայն հանրային դատաստանին ներկայացնել իրողութիւնները, ու շարունակել մեր գործը:

Այս ազգը իր վերաշինութեանը համար պէտք ունի ամէն կարգի ճիգերու, բոլոր կորովներուն, բարի կամեցողութիւններուն օժանդակութեանը: Ամէն կարգի պէտքերը, ամէն կարգի գործունէութիւնները, ամէն կարգի աշխատութիւնները իրար կը խաչաձեւեն, կը լրացնեն, կ'ամբողջացնեն, բաւական է որ համերաշխ, համընթաց, կարգապահ, բանիմաց կերպով առաջ տարուին: Այս կերպով գոյանալիք — կրնանք ըսել արդէն իսկ գոյացած — ուժը անհամեմատ գերիշխէ քան ո՞ր և է կուսակցութեան մը, հատուածի մը, որչափ զօրաւոր կարծէ ինքզինքը, ցուցադրելիք ուժէն: Ասկէ դատ, ո՞ր է կուսակցութեան մը համար առնուադն անբարեխղճութիւն և ապի. բախտութիւն պիտի ըլլար իր բոլոր նիւթական ու բարոյական ուժերը շարունակ պահանջել և քա-

ղել ազգի մը բոլոր հատուածներէն անխաբար, և միեւնոյն ժամանակ անօրինակ — խտրականութեամբ մը իրեն բան-գործ ընել այդ նոյն հատուածները անպարտ խտրականել, անպատկել, ստիպարել, չի հաւնել, քիթին չի տանիլ, ինքզինք առանձինն ազգին միահեծան տէրը, դատաւորը, անօրինոյրը և զեկավարողը հռչակել: Դժբաղդաբար՝ այս կը տեսնենք սակայն մեր գէմը:

Գալով մեր անսակամ համագործակցութեան, պիտի ջանանք յաջորդ անգամ պարզել թէ որքան գործնական կրնար ըլլալ ան իմէ ուղուեր:

Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐԶԱՐԱԿԱՆ ՀՐԵՐԸ

Մէկը կար մէկը չի կար, մեծագործ ինքնակալ մը կար, որ մէկ գլուխ ունէր ու մէկ ճակատ, ինչպէս ամէն մարդ որ կը յարգէ ինքզինքը և բնութեան օրէնքները...

Օրին մէկը, սակայն, նոր ճակատի մը բունիկը դառն գլուխ վրայ դարձաւ: Դեռ չափած ուրիշ մը եւս ծնաւ, ծնաւ ու մեծցաւ, մեծցաւ ու տարածուեցաւ: Եւ դեռ վերջերս, երբոր ահաւոր ճակատ մը եւս ծայր տրւաւ, որ ան ալ մեծնալու միջոց ունի, իմէ Աստուած կեանք տայ...

Այս ինքնակալը վիճելի կայսրն է և այն ճակատները, զուշակեցիք հարկաւ, արեւելեան, արեւմտեան և հարաւային ռազմաճակատներն են, ամենքն ալ ի՞նչ ճակատները: Աստուած հիւսիսայինէն պահէ...

Խեղճին խնթնալը բան մը չէ, և հաւատարմէ՛ք որ միեւնոյն հիմա խնթնալը չըլլալէ՛ք իր փառքի մեծագոյն տիրոջն է: Իբրեւ զօրաւոր, իբրեւ դիմացկուն զուրկ՝ ըսելիք չկայ...

Կարելի է երեւակայել խեղճ Գայդէրը անհեթեթ, այլակերպ անասունի մը, Յայտնութեանական հրէի մը ձեւով, պատկուած — եթէ կարելի է ըսել — սոսկալիքով գլուխով մը որ երեւ ճակատ ունի. մին դարձած զէպ ի արեւելք, երկրորդը զէպ ի արեւմուտք, երրորդը զէպ ի հարաւ:

Ինչ անգոհական տագնապներ, ինչ փոթորիկներ, ինչ հրաբուրդ տենդեր կ'անցնեն կը դառնան արգիւնք այդ հրէշային գլուխին մէջ... Ինչ հսկայական գլխուցաւոր, Աստուած իմ:

Մերմէն լուր կուգայ որ Ռուսները Բրդէմբուր անոն, 120,000 զինուոր զերի բռնել են:

Այ՛ հակառակ, կը գոչէ Գայդէրը և ձեռքը գլխուն մէկ կողմը կը տանի: Արեւելեան ճակատն է որ կը ցաւի անհեթի կերպով: Ուրիշ օր մը լուր կուգայ որ Յարաւային հիւսիսային կողմը յաղթանակէ յաղթանակ կ'ընթանան: Գայդէրը, խելայեղ, արեւմտեան ճակատը կը բռնէ, որ ստացած հարուածէն կ'ուռնայ, ճաթելու աստիճան...

Եւ մէկ երկու շաբաթէ ի վեր նորաբոյս հարաւային ճակատն է որ կրակներու մէջ կ'այրի:

Մերթ ալ կը պատահի որ բոլոր կողմերէն կը փչէ ձախարկութիւնը, անսակ մը անմոռն պէս, ու վիճելի էր բովանդակ գլուխը ձեռքերուն մէջ առած, կը հեծէ:

— Այ՛ ճակատներս, այ՛ ճակատներս...

Եւ հետո՛ւ չէ թերեւս այն օրը ուր անարօրինակ աղմուկ մը պիտի լսուի Եւրոպայի մէջ՝ ծանուցանող աշխարհի թէ Գայդէրին հրէշային զուրկ պայթած է, բոլոր ճակատները խորտակուած և մէջի խեղճ ալ օդը կ'ըսէ է... Ինչ անաւոր ճակատագիր:

Մ. Ս. ԿԻՐՈՅԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԽԱՊՐԻԿՆԵՐ

*** Ապրիլ 26

Կիլիկիայէն լուրեր կ'ուզէ՛ք: Մէկ խօսքով ըսմով Կիլիկիան գոթիք զարձած է, սպասելով որ սպանդանոց դառնայ: Կը ցաւի որ պիտի չլքնամ ճշգրիտ և պատշաճ մանրամասնութեամբ զէպքեր տեղեկագրել ամէն մէկ տեղի մասին, զի հաղորդակցութիւնները գոնաքաջաւոր, երթելով իրենցը ընդհատուած են և նամակները կը լացուին: Պատահական ճամբորդներէ, կատակարարական շրջանակներէ ու փախստականներէ լսուած լուրերն ալ, շատ անգամ իրարու կը հակասեն: Մէկ լսուի մէջ միայն ամէն ոք համաձայն է, այն է թէ Կիլիկիան, մէկ ծայրէն միւսը, խառնաշփոթութեան և իրարանցումի մէջ է: Կը սպասուին և արդէն ծայր տուած են զէպքեր որոնք վերջին ծայր վատագոյն են Կիլիկիոյ Հայ ազգաբնակչութեան համար և որոնք սակայն իրենց անողորմ ճակատագրականութեամբ անխուսափելի են: Զէյթունի սարերուն վրայ արդէն ամիսներէ ի վեր է որ վրդովուած կը տրէ և մեր քաղ լեռնակալները՝ անգամ մըն ալ իրենց գլուխը բարձրացուցած են իրենց ոչնչացումին ձգտող Թուրք պաշտօնէութեան և զինուորներուն դէմ:

Հաճոյն մէջ, որ միշտ վերջերս տեղի խաղաղ էր, վերջին ամիսներու մէջ ձեռք առնուած ծայրայեղ խառնութիւններու երեսէն սկսած են ստացւալ զէպքեր որոնք նոյնպէս յատկանշական են. հոն ալ զինուորութեան ու հաւաքածանքէ փախստական երիտասարդներու խումբերով լեռը բարձրացած են և անտիկան-զինուորներու հետ արդէն մէկ քանի ընդհարումներ ունեցած: Այս մասնակի զէպքերուն առթիւ կատարուած թիւն ձեռքը քաղաքին մէջ ձեռք առած անհարկի միջոցները տիրող զրգոտութիւնը աւելի քործելու և ընդհանրապէս կոտորելու ընդթիւն ունին: Այս քաղաքին մէջ մասնաւորապէս թշուառութիւնը վերջին աստիճանին հասած է: Արդարեւ Հաճընցիները իրենց քաղաքին մէջ բաւական գործ չգտնելով իրենց սարուստին համար, տարուած այս եղանակին մեծ մասամբ կը պահպանեն Սիս, Կարու-Պաղար, Ատանա և ուրիշ վայրեր, դառնալով դաշտային աշխատութիւններով կամ քաղաքներու մէջ ծառայութեամբ իրենց օրապահիկը ճարտու: Սակայն այս տարի, տիրող անապահովութեան երեսէն և զինուորական բռնի ծառայութեան վախէն, Հաճընցիները ստիպուած են ո՛չ միայն ուրիշ տեղ չլքնել գործի համար, այլ շատերը իրենց տուններէն դուրս փախստական մնալու դատապարտուած են: Դժուար չէ երեւակայել թէ այս վիճակին շարունակութիւնը ինչ հետեւանքներու կրնայ յարգել, մասնաւորապէս երբ Զէյթունի շուրջ պատահած զէպքերը վերջին աստիճան զրգոյն ու թշուառական են:

Սիսի, Կարու-Պաղարի ու շրջակայից մէջ, զերթէ 15 օրը անգամ մը խուճապ առաջ կուգայ, իբրեւ հակահարուած Հա-

(*) Մենք կը խղճահարինք Վանի ապստամբութեան և զինադուրս գործին մէջ կուսակցական խօսք մը ըսելու: Այսու հանգիստ գիտէ ամէն մարդ թէ Վանը կուսակցական կարեւոր կեդրոն մըն է ինչպէս Դաշակցական, նոյնպէս և

Imp. Economique - Alex.

